

ΝΕΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ
ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

THE NEW ACROPOLIS MUSEUM
A CRITICAL APPRAISAL

ΕΤΗΣΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ / ANNUAL REVIEW

44/2010

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
ARCHITECTURE IN GREECE

ΤΡΕΙΣ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

Τό 2009 ήταν ένα κατεξοχήν έτος εκθέσεων, με τρεις σημαντικές εκθέσεις ελληνικής αρχιτεκτονικής οργανωμένες στο Μουσείο Μπενάκη (Κλέωνα Κραντονέλλη, Δημήτρη Φατούρου και Άριστομένη και Γιώργου Βαρουδάκη). Για αυτούς τούς αρχιτέκτονες υπήρχαν ήδη δημοσιευμένα αφιερώματα στα *Αρχιτεκτονικά Θέματα* (Κ. Κραντονέλλη,

1. Η έκθεση του Κ. Κραντονέλλη.

2. Η έκθεση του Δ. Φατούρου.

3. Η έκθεση των Α. και Γ. Βαρουδάκη.

Αρχιτεκτονικά Θέματα 31/1997, Δ. Φατούρος, *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 32/1998 και Α. και Γ. Βαρουδάκης, *Θέματα Χώρου+Τεχνών* 30/1999 και *Θέματα Χώρου+Τεχνών* 38/2007) όποτε με αυτή τήν ευκαιρία μπορούσαν να προταθούν νέες, συμπληρωματικές έρμηνειες.

Η έκθεση του Κ. Κραντονέλλη οργανώθηκε στις 16 Ιουνίου από τή Άρχεΐα Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής του Μουσείου Μπενάκη, όπου έχει κατατεθεί τό άρχεΐο του τόσο παραγνωρισμένου αρχιτέκτονα (κατάλογος: Μάρω Καρδαμίτση-Αδάμη, επιμέλεια έκθεσης: Ναταλία Μπούρα). Η έκθεση του Δ. Φατούρου οργανώθηκε από τό Έλληνικό Ίνστιτούτο Αρχιτεκτονικής και τό Τμήμα Αρχιτεκτόνων του ΑΠΘ. Μιά ομάδα με επικεφαλής τούς Λόη Παπαδόπουλο και Σοφία Τσιτιρίδου ανέλαβε ένα πολυσύνθετο έργο: να εξερευνήσει τό σέ μεγάλο βαθμό άδιερεύνητο άρχεΐο του αρχιτέκτονα, να τό αξιολογήσει, να τό αξιοποιήσει και να οργανώσει τήν έκθεσή του τόν Σεπτέμβριο (κατάλογος: Φωτεινή Φιλοξενίδου, επιμέλεια έκθεσης: Κατερίνα Κοτζιά και Κορίνα Φιλοξενίδου). Η έκθεση των Α. και Γ. Βαρουδάκη οργανώθηκε από τό Έλληνικό Ίνστιτούτο Αρχιτεκτονικής τόν Δεκέμβριο (κατάλογος και επιμέλεια έκθεσης: Άννα Σκιαδά).

Πέρα από τήν άξία καθεμιάς από τίς εκθέσεις σέ σχέση με τό έργο του αντίστοιχου αρχιτέκτονα, ένα πρόσθετο χαρακτηριστικό τής τυχαίας συνύπαρξής τους ήταν ή δυνατότητα πού προσφερόταν στόν θεατή να συγκρίνει τρόπους έκθεσης μιάς αρχιτεκτονικής μονογραφίας. Καθώς τό μόνο γνωστό, και αυτό σπάνιο, είδος ήταν γιά μεγάλο διάστημα οί συλλογικές εκθέσεις, όπως ή έκθεση «Αρχιτεκτονική του 20^{ου} αιώνα στην Ελλάδα» πού όργάνωσε τό 1999 τό Έλληνικό Ίνστιτούτο Αρχιτεκτονικής στό Γερμανικό Μουσείο Αρχιτεκτονικής (DAM) στή Φραγκφούρτη. Ο θεσμός τής άτομικής έκθεσης αρχιτεκτονικής είχε ξεκινήσει μερικά χρόνια πρίν, πρῶτα στό έξωτερικό και μετά στην Ελλάδα (Πικιώνης, ζευγος Άντωνάκη, Βαλασαμάκης, Τομπάζης, Δεκαβάλλας). Ορόσημα ήταν άσφαλώς οί αναδρομικές εκθέσεις Πικιώνη και Κωνσταντινίδη στην Έθνική Πινακοθήκη

(1978 και 1989), καθώς και εκείνες πού όργανώθηκαν από τή Αρχιτεκτονικά Θέματα στό Γαλλικό Ίνστιτούτο: Α. Τομπάζης (1993), άδελφοί Μπίρη (1994) και ζευγος Άντωνάκη (1994).

Οί δυνατότητες πού τώρα προσφέρονταν από τό Μουσείο Μπενάκη άσφαλώς επρόκειτο να άναβαθμίσουν τή σημασία τέτοιων εκθέσεων, όπως και έγινε στην πράξη. Οί τρεις μάλιστα εκθέσεις του 2009 έτυχε να διαθέτουν έντονα στοιχεία ιδιαιτερότητας. Ο «παραγνωρισμένος» Κραντονέλλη, ό «ύπερ-έκτεθειμένος και διάσπαρτος» Φατούρος, οί «επαρχιακοί» άδερφοί Βαρουδάκη έθεταν ό καθένας διαφορετικά ζητήματα ως προς τόν τρόπο αντιμετώπισής τους άρα και ως προς τόν τρόπο έκθεσής τους. Ο καθένας με τόν τρόπο του γεννούσε έρωτήματα σχετικά με τήν ένταξη στην εποχή του, στόν αρχιτεκτονικό και ευρύτερο κοινωνικό κύκλο του. Ένδεικτικά έρωτήματα, όπως πόσο μοντερνιστής ήταν τελικά ό Κραντονέλλη, πόσο «αρχιτέκτων» ό πολυσιχδής Φατούρος και πόσο «τοπικιστικά κρητική» είναι ή δουλειά των Βαρουδάκη ήταν εκείνα πού όφειλαν να άπαντηθούν με αυτή τήν ευκαιρία ώστε ή γνωριμία μας με τό έργο τους να προχωρήσει πέρα από τήν άπλή πληροφόρηση.

Ένας πιθανός τρόπος αξιολόγησης των τριών εκθέσεων θά ήταν να εκτιμηθεί κατά πόσο άπαντούσαν σέ αυτού του είδους τίς εύλογες άπορίες. Η έκθεση του Κραντονέλλη μάλλον απέφυγε να τίξει τό επικίνδυνο ζήτημα τής ταυτότητάς του. Άποτέλεσμα: μία μουσειακή έκθεση πληρέστατη και διεξοδικά τεκμηριωμένη, άρτια στην παρουσίασή της, αλλά συνάμα ύποταγμένη σέ ένα άπόλυτα αυτοαναφορικό πνεύμα. Γιά να καταλάβουμε όμως τόν Κραντονέλλη είναι άδύνατο να μήν τόν τοποθετήσουμε στην εποχή του, σέ αντιπαράθεση, σύγκρουση ή σύμπλευση με τούς σύγχρονους του δημιουργούς. Οί όποιοι δέν ήταν ούτε άριθμητικά λίγοι ούτε άνευ άξίας. Χωρίς μιά τέτοιου είδους ένταξη ό «μοναχικός» Κραντονέλλη καταλήγει να έρμηνεύεται ως αυτόνομο φαινόμενο πού λάμπει στό στερέωμα τής ελληνικής αρχιτεκτονικής.

Πόσο όμως μπορούμε να τον καταλάβουμε αν τον βλέπουμε μόνο έτσι; Ο «μοντέρνος» χαρακτήρας επίσης του έργου του σχετίζεται με τό πώς κανείς έρμηνεύει όχι μόνο τό έμβληματικό κτίριο τής ΔΕΗ αλλά κυρίως τό τόσο συνθετικά πολυφωνικό σπίτι του στην Πλάκα καί άλλα όμοιοιδή έργα του. Δέν θά ήταν δίκαιο να χρεωθούν αυτά τά κενά άποκλειστικά στην ομάδα όργάνωσης τής έκθεσης; εΐναι δυστυχώς γνωστές οί έξωτερικές δεσμεύσεις πού κάποτε επιβάλλονται σέ τέτοιες περιπτώσεις καί προκρίνουν παραμορφωτικές άπλουστεύσεις.

Ή έκθεση του Φατούρου ευτύχησε να βασιστεί στην άφωσιωμένη εργασία μιās ομάδας παλαιών μαθητών του πού δέν άρκέστηκαν σέ όσα στοιχεία διέθετε ο ίδιος ο άρχιτέκτων αλλά πεισματικά έψαξαν, έφεραν στό φως χαμένα καί ξεχασμένα διαμάντια καί τά έπεξεργάστηκαν ψηφιακά ώστε να εΐναι κατάλληλα για να έκτεθούν. Μέ μοναδική δέσμευση τό να εστιάσει ή έκθεση στην άρχιτεκτονική δραστηριότητα του Φατούρου, ή όργανωτική ομάδα αφέθηκε τελείως ελεύθερη να «δημιουργήσει» τό κατάλληλο περιβάλλον μέσα από τό όποιο

θά άναδυόταν ή πολυσιχιδής προσωπικότητα του άρχιτέκτονα μέ καλλιτεχνικό, διδακτικό, συγγραφικό καί καθαυτό συνθετικό έργο. Ή έπιτυχία του έγγειρημάτος φαινόταν άνάγλυφα στα μάτια του ίδιου του Φατούρου τή βραδιά των εγκαινίων. Όχι μόνο εΐχε επιτέλους συσταθεί ένα πειστικά πλήρες άρχείο τής δουλειās του αλλά εΐχε επίσης παρουσιαστεί μέ πολύ κέφι, πρωτοτυπία καί τεχνική μαεστρία.

Ή έκθεση των Βαρουδάκη, όπως καί εκείνη του Κραντονέλλη, έπρεπε να «άποδείξει» στό κοινό τήν αξία τους πάνω από όλα. Όφειλε επίσης να ύπομνήσει τό ποιόν του παλαιότερου έργου τους πού δέν έτυχε άνάλογης εύκαιρίας για έκθεσιακή προβολή ως τώρα, χωρίς παράλληλα να μειώνει τόν χώρο πού θά καταλάμβανε ή πιό πρόσφατη καί έντυπωσιακή δουλειά τους. Έπινοήθηκε έτσι ή λύση ενός «πανός» μέ μωσαϊκό έπιλεγμένων στοιχείων από τό ξεκίνημα του γραφείου των Βαρουδάκη, ευδιάκριτα διαφορετικό από τήν πληρέστερη καί πιό άνεπτυγμένη έκθεση των έργων-όρόσημων τής τελευταίας περιόδου δεκαετίας. Μέ τή βοήθεια τής φωτογράφησης του

Δ. Καλαποδά, ή έκθεση κυριολεκτικά «έλαμπε», άκόμα περισσότερο καθώς συμπτωματικά ήταν συνεχόμενη μέ μιá έκθεση νορβηγικής άρχιτεκτονικής πού εγκαινιάστηκε ταυτόχρονα. Τό πικρό σχόλιο του Α. Βαρουδάκη «εμείς δέν έχουμε μεγάλα δημόσια έργα να δείξουμε, μόνο σπίτια» δέν εισπράχτηκε όμως σάν παραδοχή κατωτερότητας αλλά σάν ήρωική δήλωση, καθολικής ισχύος για τό σύνολο τής έλληνικής άρχιτεκτονικής.

Όσον άφορά τή σχέση του έργου των Βαρουδάκη μέ τόν γεωγραφικό χώρο τής Κρήτης, θεωρώ πως θά ήταν λάθος αυτό να ένταχθεί σέ μιá ύπολανθάνουσα κατηγορία «έπαρσιακής» άρχιτεκτονικής μέ έπινοημένες ιδιαιτερότητες. Τά όποιες μορφής ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους όφείλονται άποκλειστικά στην ύπεύθυνη, προσωπική τους εργασία καί στό μεγάλο ταλέντο τους. Όρθά λοιπόν ή έκθεσή τους παρουσίασε τό έργο τους σέ άπόλυτη ίσοτιμία μέ όποιοδήποτε άλλον άρχιτέκτονα του «κέντρου», όπως τούς άξιζε.

Δημήτρης Φιλλιπιδης

5^H BIENNALE ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ

Ή 5^η Biennale Νέων Έλλήνων Αρχιτεκτόνων άποτελεΐ συνέχεια του δεκαετούς θεσμού πού έχει καθιερώσει τό Έλληνικό Ίνστιτούτο Αρχιτεκτονικής. Οί Biennale άποτελούν πεδίο άνταλλαγής άρχιτεκτονικών ιδεών καί άποσκοπούν στην προβολή άντιπροσωπευτικού δείγματος τής δραστηριότητας των νέων άρχιτεκτόνων, αλλά καί στην ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινού άπέναντι στό ζήτημα τής ποιότητας του δομημένου περιβάλλοντος. Οί Biennale παρουσιάζουν όχι μόνο πραγματοποιημένα έργα αλλά καί θεωρητικές προτάσεις, λειτουργώντας έτσι ως έναυσμα για διάλογο σέ πολλαπλά επίπεδα.

Ή συγκεκριμένη 5^η Biennale πού παρουσιάστηκε στό Μουσείο Μπενάκη τής όδοϋ Πειραιώς τόν Δεκέμβριο του 2007 εΐχε τόσο μεγάλη συμμετοχή έργων αλλά καί άπήχηση στό κοινό, πού μοιραία επανέφερε στό προσκήνιο καίρια έρωτήματα γύρω από τίσ συνθήκες τής άρχιτεκτονικής πρακτικής στην Έλλάδα καί τίσ εύκαιρίες πού προσφέρονται για αντίστοιχες συζητήσεις.

Τά στοιχεία πού προέκυψαν έντονα μέσα από τά έργα πού παρουσιάστηκαν μπορούν να συνοψιστούν σέ ζητήματα

όπως ή περιβαλλοντική συνείδηση, μιá πιό οικολογική καί βιοκλιματική προσέγγιση τής άρχιτεκτονικής, ή άνανέωση τής τυπολογίας τής άστικής κατοικίας (εΐτε αυτή άφορά πολυκατοικία, εΐτε μονοκατοικία), ή επεξεργασία των έργων - καί κυρίως των όψεων αλλά καί του άνοιχτού χώρου - μέ νέα υλικά, καθώς καί ή εύρηματικότητα αλλά καί ή χρηστικότητα των προσωρινών ή κινητών κατασκευών. Από τήν άλλη θά πρέπει να αναφερθεί ή έλλειψη άρχιτεκτονικών δημόσιου χαρακτήρα, άποτέλεσμα των ελάχιστων εύκαιριών πού δίνονται στους άρχιτέκτονες στην Έλλάδα για συμμετοχή στον σχεδιασμό τους.

Ή κατά γενική όμολογία ύψηλή ποιότητα του έργου των νέων άρχιτεκτόνων πού παρουσιάστηκε στό πλαίσιο τής 5^{ης} Biennale έπιβεβαιώνει από τή μιá πλευρά τό όλοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τίσ άρχιτεκτονικές άπόψεις πού προβάλλονται σέ παγκόσμιο επίπεδο καί από τήν άλλη τήν προσπάθεια υιοθέτησης των άπόψεων αυτών μέσα από τό φίλτρο των ιδιαιτεροτήτων του έλληνικού χώρου.

Ή έκθεση παρουσιάστηκε στό Μουσείο Μπενάκη τής όδοϋ Πειραιώς από τίσ 15 Δεκεμβρίου 2007 ως τίσ 20 Ίανουαρίου

Ή 5^η Biennale Νέων Έλλήνων Αρχιτεκτόνων στό Μουσείο Μπενάκη.

2008 καί στό Διεθνές Έκθεσιακό Κέντρο τής Θεσσαλονίκης από τίσ 30 Σεπτεμβρίου ως τίσ 5 Οκτωβρίου 2008. Ή έπιλογή των έργων έγινε από τούς άρχιτέκτονες Α.Μ. Κωτσιόπουλο καί Σ. Γυφτόπουλο. Τήν έπιμέλεια τής έκθεσης εΐχε ή άρχιτέκτων Κ. Γιαμαλάκη.

Μαριάννα Μηλιώνη